

Після смерті президента Раїсі

Іран очікують кілька тижнів гострої боротьби за владу.
Чи існує загроза стабільності режиму?

Загибель президента Ірану Ебрагіма Раїсі та міністра закордонних справ Хоссейна Амір-Абдоллахіяна, найімовірніше, призведе до внутрішньополітичної кризи, середньо- і довгострокові наслідки якої поки що оцінити неможливо. Президент був обличчям нинішньої Ісламської Республіки. Верховний лідер Ірану Алі Хаменеї, заручившись підтримкою Ебрахіма Раїсі та радикальних сил країни, практично викоринив обмежений ісламістський плюралізм, який режим допускав із 1979 року. Хаменеї, який прийшов до влади у 1989-му, довелося конкурувати з сильними президентами в перші десятиліття свого перебування при владі в Ісламській Республіці, але сьогодні він є безперечним центром влади.

Знаковими на цьому шляху стали парламентські вибори 2020 року, на яких було виключено велику кількість кандидатів з лав поміркованих консерваторів і реформістів, а також майже всіх жінок. Та сама історія повторилася на президентських виборах 2021 року, на яких Раїсі балотувався, не маючи особливої конкуренції, і на останніх парламентських виборах у березні 2024-го.

Із репресивного авторитарного режиму з обмеженою, але все ж таки наявною політичною конкуренцією Ісламська Республіка перетворилася на теократичну диктатуру, що дедалі більше спирається виключно на військових в особі Революційної гвардії. Фальсифіковані вибори Раїсі 2021 року, на яких явка виборців становила лише 48,5 відсотка, а також протести під гаслом «Жінки, життя, свобода» 2022 року свідчать про безпрецедентне неприйняття правлячого ісламістського режиму іранським народом.

Ще до свого політичного злету Раїсі демонстрував найпотворніше обличчя режиму

Ще до свого політичного злету Раїсі демонстрував найпотворніше обличчя режиму. Будучи прокурором, 1988 року він відіграв головну роль у винесенні тисяч смертних вироків політичним в'язням з «Організації моджахедів іранського

народу», а також лівих і курдських угруповань, за що дістав прізвисько «Тегеранський м'ясник». З 2019 року він обіймав посаду глави судової системи і посилив дії судових органів і органів безпеки. На президентові Раїсі лежить відповідальність за жорстоке придушення протестів «Жінки, життя, свобода» восени 2022 року і приведення у виконання сотень смертних вироків. За співвідношенням до чисельності власного населення в жодній країні світу не страчують більше людей, ніж в Ірані. Тисячі опозиційних активістів перебувають у камерах тортур, зокрема Наргес Мохаммаді, лауреатка Нобелівської премії миру 2023 року.

Тим часом Раїсі прославився не тільки репресіями. У період його правління погіршилося економічне становище багатьох іранських сімей. Країна потерпає від стрімкої інфляції, яка щороку перевищує 40 відсотків. Продовольство, житло і багато предметів першої необхідності стають дедалі недоступнішими для широких верств населення. Збіднів колись політично і громадянськи значущий середній клас. Страждають і ті верстви населення, які історично були більш прихильні до режиму. Однак замість того, щоб працювати над реформами та скасуванням міжнародних санкцій, Раїсі повністю зосередився на впровадженні так званої економіки опору. Номінально вона спрямована на «нейтралізацію» західних санкцій, але де-факто є інструментом, що дає змогу інсайдерам режиму отримувати прибутки від контрабанди та відсутності міжнародної конкуренції на внутрішньому ринку.

На відміну від внутрішньої політики, у зовнішній політиці Раїсі більше нюансів. Він, безумовно, надавав перевагу конфронтації із Заходом у питанні ядерної зброї. Під його керівництвом Іран вийшов з ядерних переговорів, прискорив збагачення урану і скоротив співпрацю з Міжнародним агентством з атомної енергії. Сьогодні Іран виробляє уран, практично придатний для створення ядерної зброї, і вважається пороговою ядерною державою, хоча ще не ухвалив остаточного рішення про створення ядерної бомби.

Війна Росії проти України змінила співвідношення сил між

Раїсі також посилив конфронтацію із Заходом, підтримавши агресивну війну Росії проти України поставками безпілотників. За Раїсі Іран сильніше, ніж будь-коли раніше,

Тегераном і Москвою

зблизився з Росією, зміцнивши політичні та економічні відносини. Війна Росії проти України також змінила динаміку влади між Тегераном і Москвою: якщо раніше Іран сильно залежав від Росії, то тепер ця підтримка дала йому більше можливостей для маневру, що проявилось, наприклад, у Сирії.

Зростаючий антагонізм із Заходом йшов пліч-о-пліч із протистояннями в регіоні. Відносини з більшістю сусідніх з Іраном держав були напруженими, і Раїсі вирішив змінити ситуацію. Так, за підтримки Китаю давні суперники Іран і Саудівська Аравія оголосили про зближення в березні 2023 року, відновивши дипломатичні стосунки після понад семирічної перерви і призупинивши ескалацію останніх років. У листопаді 2023 року Раїсі відвідав Саудівську Аравію, що стало першим візитом іранського президента за останні одинадцять років. Крім того, покращилися раніше натягнуті відносини з Об'єднаними Арабськими Еміратами. Іран також зміцнив відносини з Пакистаном.

Раїсі наполягав на розширенні відносин Ірану з країнами Глобального Півдня

Ба більше, Раїсі наполягав на розширенні відносин Ірану з країнами Глобального Півдня. Це відбувалося паралельно зі спробами протиставити альтернативи багатостороннім відносинам західного зразка, наприклад, шляхом вступу Ірану до таких міжнародних організацій, як БРІКС або Шанхайська організація співробітництва, і просування таких форматів, як Астанинський процес або платформа співробітництва 3+3 на Кавказі, в яких західні держави не беруть участі. Таким чином, Іран відповідав на заходи Заходу щодо ізоляції Ісламської Республіки.

Війна в Газі хоч і підкосила регіональне зближення, але не поклала йому край. Навпаки, заклятий ворог Ізраїль зараз перебуває в набагато більшій ізоляції в регіоні, ніж Іран, який використовує конфлікт для завоювання популярності серед арабського населення. Остання ескалація – прямий напад на Ізраїль у відповідь на ізраїльську атаку на посольство Ірану в Дамаску – була досить стриманою. Для Ірану це була демонстрація сили, покликана відновити його потенціал стримування. Водночас дипломатичними каналами, особливо у США, інтенсивно доводилося, що Тегеран не

прагне регіональної війни.

Загибель міністра закордонних справ Амір-Абдоллахіана у вертолітній катастрофі разом із Раїсі – сильний удар по іранській зовнішній політиці. Він був близький до вартових революції та виступав за включення їхніх інтересів до іранської зовнішньої політики, вільно говорив арабською і підтримував тісні зв'язки з важливими арабськими лідерами.

Проте вплив обох особистостей не варто переоцінювати. Усі рішення, що визначають майбутній розвиток, ухвалюються владою в особі Алі Хаменеї та Революційної гвардії, тому Іран, найімовірніше, збереже свій нинішній зовнішньополітичний курс.

Після смерті президента верховний лідер офіційно передав тимчасове кермо влади першому віцепрезиденту Мохаммаду Мохбару. Разом із главами судової та законодавчої влади він має організувати нові вибори протягом 50 днів. Мохбар – вірний апаратник Хаменеї, який досі залишався в тіні. У якості наступника Раїсі поки що не з'явилося жодного кандидата. Є різні припущення, що ним може стати Мохаммад Багер Галібаф, спікер парламенту і колишній мер столиці Тегерана. Але Галібаф не належить до табору Раїсі. У Раїсі також не було видного заступника або політичного протезе.

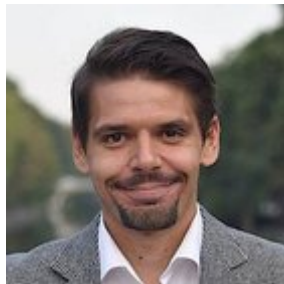
У Хаменеї не так багато часу на формування кандидата за своїм вибором

На попередніх виборах результати були задалегідь зрозумілі, оскільки режим не допускав до виборів потенційно перспективних суперників своїх кандидатів. Наразі незрозуміло, хто стане кращим кандидатом Хаменеї і чи буде цей кандидат прийнятний для прихильників жорсткої лінії. Зараз у Хаменеї не так багато часу на формування кандидата за своїм вибором.

Таким чином, на Тегеран чекають тижні гострої боротьби за владу. На карту поставлено не тільки спадщину Раїсі в прямому сенсі цього слова, але насамперед спадкоємність 85-річного верховного лідера Хаменеї, на яку режим фактично планував Раїсі. Щоб наступник Раїсі також був призначений спадкоємцем Хаменеї, він має бути політично досвідченим священнослужителем, що ще більше ускладнить пошук потенційних кандидатів.

Питання про наступника Хаменеї, ймовірно, матиме центральне значення для стабільності режиму в середньо- і довгостроковій

перспективі. Чи вдасться режиму знайти наступника Раїсі, який стане наступником верховного лідера, чи після смерті Хаменеї загостриться боротьба за владу між різними таборами Ісламської Республіки? У такий момент – на тлі вакууму влади нагорі та боротьби за владу всередині еліти – можуть відбутися кардинальні зміни. Також можливі нові народні повстання і переворот у лавах вартових революції, який може перетворити Ісламську Республіку на відкриту військову диктатуру.

Давид Рамін Джалілванд

Д-р Давид Рамін Джалілванд (David Ramin Jalilvand) - незалежний консультант з питань енергополітики на Середньому Сході, він також консультує проєкт Фонду ім. Фрідріха Еберта з іранської проблематики, керівником якого був у відділі Фонду «Близький Схід і Північна Африка» в Берліні.

Маркус Шнайдер

Бейрут

Маркус Шнайдер (Marcus Schneider) очолює Регіональний проєкт Фонду ім. Фрідріха Еберта на підтримку миру та безпеки на Близькому Сході, розташований у Бейруті (Ліван). Раніше він працював головою Представництв Фонду в Ботсвані та на Мадагаскарі.

